03/03/2020

Литургија пређеосвећених дарова: пост и причешће

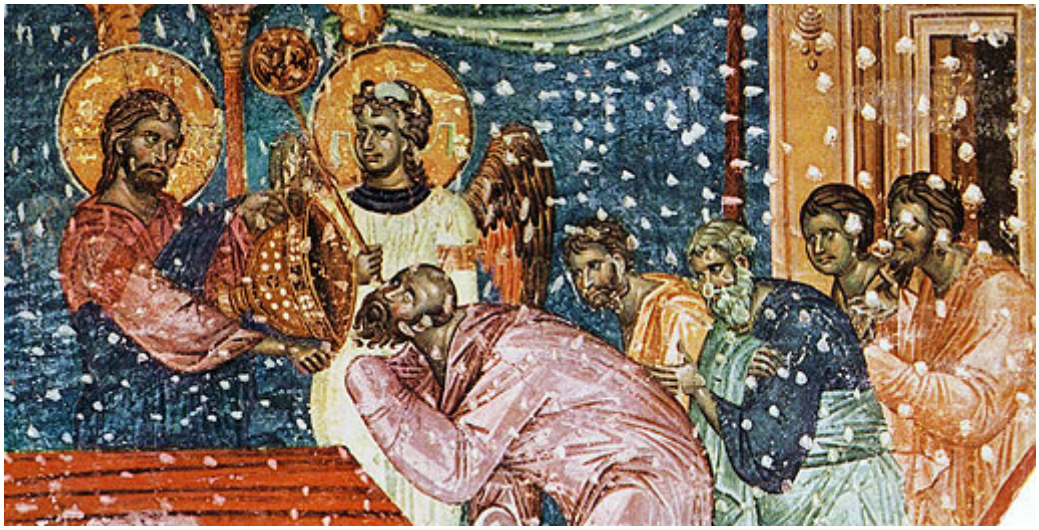

Од свих литургичких правила која се односе на Велики пост, једно је од одлучујуће важности за његово разумсвање и, пошто је спесцифично за Православље, представља у многоме кључ разумевања православне литургичке традиције.

Ради се о правилу које забрањује служење свете Литургије током недеље Поста. Јасно је наведено: Света Литургија не може ни под којим условима да се служи за време поста од понедељка до петка – са једним изузетком – на празник Благовести, ако се догоди у ове дане. Средом и петком је посебна вечерња служба причешћа: назива се Литургија пређеосвећених дарова.

Значење овог правила је до те мере заборављено да се не поштује у многим парохијама, особито оним које су биле изложене латинском и западном утицају, те се продужило са свакодневним служењем „приватних" и „заупокојених" литургија током целог Поста. А тамо где се правило и држи, није учињен никакав напор да се превазиђе формално придржавање „прописа" и разуме његово духовно значење, дубока логика Великог поста. Важно је, стога, да детаљније објаснимо значење овог правила које прелази оквире Великог поста и објашњава целокупну литургичку традицију Православља.

У општим цртама овде имамо израз и примену једног битног литургичког принципа: неподударност Евхаристијс са пошћењем. Да бисмо, ипак,

разумели значење тог принципа, не смемо да почнемо са постом него са Евхаристијом. У православној традицији, која се у овоме дубоко разликује од евхаристичке теологије и праксе западног католицизма, Евхаристија је увек имала свечани и радостан карактер. То је, пре свега, света тајна Христова доласка и присутности међу ученицима, те је стога прослава – у сасвим реалном смислу – Његовог Васкрсења. Заиста, долазак и присутност Христа у Евхаристији, за Цркву су ,доказ" Његовог Васкрсења. То је радост запаљених срца апостола кад им се, на путу за Емаус, Христос показао „у ломљењу хлеба"; то је вечити извор „експерименталног" и „егзистенцијалног" знања Цркве о Васкрсењу. Ученици нису видели стварно Васкрсење, па ипак, веровали су у њега, не зато што их је неко томе научио, већ зато што су видели васкрслог Господа, кад су „врата била затворена". Он се појавио међу њима и учествовао у њиховом обеду.

Евхаристија је исто долажење и присутност, иста радост и „запаљеност срца", исто нерационално, али и апсолутно знање да се васкрсли Господ показујс „у ломљењу хлеба". Та радост је толико велика да, за рану Цркву дан Евхаристије није био један од обичних дана, него Господњи Дан – дан који је изнад времена, јер се у Евхаристији већ сагледава Царство Божије. Сам Христос јс на Тајној вечери рекао својим ученицима да им јс даровао Царство да би могли ,да једу и пију у Његовом Царству". Будући да је Евхаристија присутност васкрслог Господа, Који се узнео на небо и седи с десне стране Оца, она је, према томе, учествовање у Царству које је „радост и мир у Духу Светоме". Причешће је „храна бесмртности", „небески хлеб", а приближавање Светој Трпези је истинито вазнесењс на небо. Тако је Евхаристија празник Цркве, али, још боље, Црква као празник, као радовање у Христовој присутности, као учествовање у вечној радости Царства Божијег. Сваки пут кад Црква служи Евхаристију, она је „код куће" – у небу; она се узноси тамо куда се Христос вазнео да би ми могли да „једемо и пијемо за Његовом трпезом у Његовом Царству..." Тако можемо да разумемо зашто је Евхаристија неподударна са постом, јер је пост, као што можемо даље видети – главни израз Цркве у стању путешествија, и то само док је она на свом путу према Небеском Царству. А „синови Царства", каже Христос, „не могу да посте док је са њима Женик".

Па зашто се онда, можда ће неко упитати, даје Причешће у данима поста на Литургији пређеосвећених дарова? Да ли се то противи наведеном принципу? Да бисмо одговорили на ово питањс, треба да узмемо у разматрање други аспскт православног разумевања Причешћа, његов значај као извора силе, која одржава наше духовне моћи. Ако је свето Причешће, као што смо видели,

испуњење свих наших подвига и напора, циљ коме тежимо, крајња радост нашег хришћанског живота, оно је такође по неопходности извор и почетак нашег духовног напора, божански дар, који нам омогућава да знамо, да желимо и тежимо „савршенијем заједничарству у дану без вечери" у Царству Божијем. Јер Царство, мада је дошло, мада долази у Цркви, треба да буде испуњено и у својој савршености пројављено на крају времена када ће Бог све ствари испунити Самим Собом. Ми то знамо и унапред у томе учествујемо. Ми сада учествујемо у Царству које ће доћи, имамо предосећај и предукус славе и блаженства, али смо још увек на земљи, и наше целокупно земаљско бивствовање је дуг и често мучан пут према крајњем Дану Господњем. Потребна нам је на овом путу помоћ и подршка, снага и утеха, јер се „кнез овог света" још није предао. Баш напротив. Знајући да ће га Христос победити он припрема последњу и жестоку битку против Бога да би се отргнуо од Њега колико је год могуће. Ова је битка тако тешка, а „врата адова" тако моћна да нам сам Христос говори о „уском путу" и о мало њих који могу да њим иду. У овој борби, наша главна помоћ су Тело и Крв Христова, она „насушна храна" која нас духовно одржава и, без обзира на сва искушења и опасности, чини да будемо Христови следбеници. Пошто смо примили свето Причешће ми се молимо:

„… дај да ови дарови буду и мени на исцељење душе и тела,
на одгоњење сваког противника, на просвећење очију срца мог,
на мир душевних сила мојих, на веру непостидну, на љубав нелицемерну,
на испуњење премудрошћу, на одржање заповести Твојих,
на умножење божанске благодати Твоје и на усвојење Царства Твога…
Не уништи ме, Створитељу мој, него уђи у моје удове, вене и срце …
да би свако зло и свака телесна страст побегли од мене као од огња,
кроз причешће постајем Твојим обиталиштем…"

Ако Велики пост и пошћење значе појачану борбу, то је – по Еванђељу – зато што смо суочени са злом и свим његовим силама, те нам је стога потребна помоћ и сила тог божанског Огња. У томе је смисао посебног посног Причешћа са унапред освећеним Даровима тј. Даровима освећеним на Евхаристији претходне недеље и сачуваних у олтару за причешћивање верних у среду и петак увече.

У посне дане се не служи Евхаристија зато што је њено служење непрестани успон радости, међутим, у Цркви постоји непрекидна присутност плодова Евхаристије. Исто као што се „видљиви" Христос узнео на небо па је ипак невидљиво присутан у свету, или Пасха која се прославља једанпут у години,

а њени зраци осветљавају целокупни живот Цркве, или Царство Божије које ће тек доћи али је већ међу нама, исто је то и са Евхаристијом. Као света Тајна и славље Царства Божијег, као празник Цркве она је неподударна са пошћењем и не служи се за време Великог поста. Као благодат и сила Царства које већ делује у свету, као наша „насушна храна" и оружје у нашој духовној борби, она је у самом центру поста, она је, заиста, небеска мана која нас одржава у животу за време нашег путовања кроз пустињу Великог поста.

Поставља се питање: ако се Евхаристија не подудара са постом, зашто се ипак њено служење прописује у суботу и недељу Великог поста, и то без „прекидања" пошћења? У овоме изгледа као да Црквени канони противрече један другом. Док неки од њих забрањују пост у недељу, други забрањују да пост буде прекидан током свих четрдесет дана Великог поста. Ова противречност је само привидна, јер два правила, која се на први поглед узајамно искључују, у ствари третирају два сасвим различита значења садржана у термину поста. Ово је важно да се разуме, јер ми овде откривамо православну „философију поста", неопходну за наш целокупан духовни напор.

Постоје два пута и начина поста и они имају корен у Св. Писму и Св. Предању. Они одговарају двојаким стањима и потребама човека. Први може бити означен као тотални пост. Он се састоји у потпуном уздржавању од јела и пића. Други би се могао означити као аскетски пост јер се, углавном, састоји од уздржавања само од одређене хране и од битног смањења дијеталног режима. Тотални пост, по својој природи, је по трајању кратак и ограничен је на један дан или чак на део дана. Још од самог настанка хришћанства, он је био схваћен као стањс припреме и очекивања – стање духовне концетрације на оно што треба да дође. Овде физичка глад одговара духовном очекивању испуњења, „отварању", и припреми целог људског бића за радост која се приближава. Стога у литургичкој традицији Цркве наилазимо на тотални пост као на последњу и коначну припрему за Велики пост, за одлучујући духовни догађај. Налазимо га, на пример, уочи Божића и Богојављења, а изнад свега, у Евхаристичком посту, суштинском виду наше припреме за месијанску гозбу за трпезом Христовом у Његовом Царству. Евхаристији увек претходи овај потпуни пост, који може да варира у трајању, али који за Цркву представља неопходни услов за примање светог Причешћа. Многи погрешно разумеју ово правило и у њему не виде ништа друго него некакав архаични пропис, и питају се зашто празан стомак треба да буде предуслов за примање Св. Тајне. Сведено на физичко и грубо „физиолошко" поимање, и схваћено само дисциплински, ово правило, разуме се, губи своје значење. Римски католицизам је већ одавно духовни смисао поста заменио јуридичким и

дисциплинарним смислом (нпр. право на „ослобођење” поста, као да је пост потребан Богу а не човеку!). Стога није чудновато да је у садашње време у римокатолицизму у потпуности укинут „евхаристички” пост. Ипак, по свом правом значењу потпуни или тотални пост представља главни израз онога ритма припреме и пуноће којима Црква живи пошто је она и „очекивање” Христа у „овом свету” и улазак овог света у „свет који долази”. Овде можемо да додамо да се у раној Цркви овај потпуни пост називао изразом позајмљеним из војног речника – statio, што је означавало гарнизон у стању узбуне и припреме. Црква је „на стражи”. Она очекује Женика у потпуној спремности и са радошћу. На тај начин потпуни пост не представља само пост чланова Цркве. Он представља саму Цркву, у очекивању Христа који јој долази у Евхаристији, који ће доћи у слви кад се испуни време.

Сасвим је другачије значење другог вида поста, који ми називамо аскетским. У овом случају је циљ поста да човека ослободи незаконите тиранije тела, подчињавања духа телу и његовим прохтевима, што је трагични резултат греха и човековог првородног греха. Лаганим и стрпљивим напором човек открива да „не живи само охлебу” – да у себи васпостаања примат духа. По неопходности и по својој природи, то је дуг и мукотрпан труд. Фактор време је битан, јер је потребан дуг период времена да се искорени и излечи општа и универзална болест, коју су људи почели да посматрају као своје „нормално” стање. Вештина аскетског поста је профињена и усавршена у оквирима монашке традиције, а затим је прихваћена од стране целокупне Цркве. То је примена Христових речи на човека да демонске силе које човека поробљавају могуда буду побсђене једино „молитвом и постом”. Она је заснована на примеру самога Христа, који је постио 40 дана па се онда суочио са Сатаном, и овим сусретом оповргао човекову подчињеност „само хлебу” и објавио његово ослобођење. Црква је издвојила четири временска периода за аскетски пост: пред Васкрс и Божић, пост Св. Ап. Петру и Павлу и пред Успенијем Божије Матере. Четири пута у години она нас позива да се Светом терапијом поста очистимо и ослободимо од превласти тела. Терапија зависи од примене неких основних правила, међу којима је најважније „непрекидањс” поста, његово непрекидно трајање у времену.

Ова разлика између два метода поста помаже нам да разумемо привидне контрадикције у канонима, који регулишу пост. Канон који забрањује пост недељом сматра да је на тај дан „прекид поста” пре свега условљен самом Евхаристијом, која испуњује очекивања и која, будући да је сврха сваког поста, истовремено представља и његов крај. То значи да недеља, дан Господњи, превазилази пост исто као што надмашује време. Другим речима,

то значи да недеља, дан Царства Божијег не припада оном времену које је означено у посту као путовање према Царству Божијем. И тако недеља остаје не као дан поста већ као дан духовне радости.

Међутим, док Евхаристија прекида тотални пост, она не прекида аскетски, који од нас, као што смо већ објаснили, сам по себи захтева континуитет напора. То значи да прописи о храни, по којима се управља аскетски пост, остају на снази и за време недеља у Великом посту. Да бисмо били конкретни, месо и масноћа су забрањени, али само због „психо-соматског" карактера аскетског поста, јер Црква зна да тело, ако треба да буде „савладано", мора бити подвргнуто дугој и стрпљивој дисциплини уздржавања. У Русији, нпр. монаси нису никада јели месо. Али ово није значило да су постили на Васкрс или неки други велики празник. Може се рећи да одређени степен аскетског поста припада хришћанском животу као таквом и хришћани треба да га одржавају. Али схватање, нажалост тако распрострањено, да се на Васкрс треба прејести и препити, тужна је и ружна карикатура истинитог духа Пасхе! Трагично је, заиста, да се у иеким црквама народ одвраћа да на Васкрс прима свето Причешће, а дивне речи св. Јована Златоуста – „трпеза је пуна. Сви се наслађујете дивно! Теле је угојено, нека нико не оде гладан" – вероватно су схваћене као да се искључиво односе на богату садржину васкршњег стола. Празник је духовна реалност и да би се прославио како треба потребно је исто толико трезвености и духовне концентрације колико и у посту.

Према томе, јасно треба да се разуме да нема противречности у чињеници да Црква настоји да се уздржавамо од извесне хране недељом за врсме поста и осуде поста на дан Евхаристије. Јасно је исто тако да можемо остварити прави духовни циљ поста ако се придржавамо и једног и другог правила – ако одржавамо евхаристички ритуал припреме и испуњења и устрајемо у напору „спасоносних четрдесет дана". Све ово нас води Литургији пређеосвећених дарова, која заузима посебно место у богослужењима за време поста.
Преузето из књиге Велики пост протојереја Александра Шмемана

spc.rs